

ULUSLARARASI SERMAYENİN KRİZİ, HEGEMONYA SAVAŞLARI VE TÜRKİYE

Metin ALTIOK*

Özet

Bu çalışma bir toplumsal örgütlenme biçimi olan kapitalizmin krize girdiği dönemlerde sermaye birikiminin yeniden yapılanmasını iktisat politikalarıyla çözemediği durumda başvurduğu zora dayalı yaptırım olan savaşların ekonomi politliğini incelemektedir. Hızlanan küreselleşme olgusu, sermaye birikim süreçlerini hızla serbestleştirirken, iktisadi alanı sosyal ve politik alanla bütünleştirmekte, ülke ekonomilerini birbirleriyle yakınlaştırıp aynılaştırdığı için de, gelişmiş ve azgelişmiş bir çok ülkeyi daha derin sermaye birikimi krizleriyle karşı karşıya bırakmaktadır. Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren araları giderek sıklaşan krizler, dünya ekonomisinde sermaye birikim sürecinin genişlemesini sağlayacak farklı düzenlemelerin sırasının geldiğine işaret etmektedir. Sermaye birikiminin yeniden yapılanmasında farklı düzenlemeler sermayeler arasındaki savaşlar olacaktır. Bu savaş uluslararası sermayenin hegemonya savaşlarıdır. Bu nedenle çalışma 11 Eylül Sonrası ABD'nin sermaye birikimini genişletmek amacıyla dünya ekonomisini kendi çıkarları doğrultusunda yeniden düzenlemesini ve diğer ülkeler ve bloklaşmalar (AB, ASEAN) karşısında zayıflayan hegemonyasını güçlendirmek amacıyla giriştiği savaşı analiz etmektedir. Ayrıca bu hegemonya savaşında Türkiye'nin yeri ve konumu ele alınmaktadır. Sonuçta savaş sonrası yeni dünya düzeninin nasıl şekilleneceği konusunda bazı açılımlar sunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Küreselleşme, Kriz, Hegemonya Savaşları, Savaşın Ekonomi Politliği

The Crises of International Capital, the Hegemony Wars, and Turkey

Abstract

This study analyzes the political economy of wars during crises of capitalism, when capitalism could not re-structured the capital accumulation via economic policies and try to do it by using power. While globalization rapidly liberalized capital accumulation processes, integrated the economic, social, and political areas and resembled and converged countries of the globe. Moreover, it leaves many developed and under developed countries with deeper capital accumulation crises. Especially after the 1990's, the frequency of crises in the world economy rises, which point out the needs for different arrangements to extend the capital accumulation process. Different arrangements in restructuring capital accumulation will be wars between various capitals. That's why, the study analyzes the war that broken out by the United States in order to strengthening its weakening hegemony and re-regulate the world economy in his interests and against other countries and blokes (ASEAN, EU) after September the 11th. Additionally, the standing of Turkey in these wars of hegemony also evaluated. Finally, the study give some perspectives on how the new world order after the war might be.

Key Words: Globalization, Crisis, The Hegemony Wars, The Political economy of War

Giriş

İnsanın doğayı dönüştürme serüveninde, üretimin yanı sıra birikim, artık-değer, sömürü kavramı gibi kategorileri en üst düzeyde içinde barındıran kapitalist üretim tarzında sermaye birikiminin hızlanması ve genelleşmesi için bir grubun diğer grubun yarattığı artık-değere el

* Mersin Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, Öğretim Üyesi, Çiftlikköy Kampusu/ Mersin, Tel: 03243610001/5303 E-mail: metinaltiok2001@yahoo.com

koyması kaçınılmazdır. Çünkü kapitalist üretim tarzının içsel çelişkisi olan kâr hadlerinin düşme eğilimini engellemek amacıyla genelleşmesi, yani tek bir coğrafyadan tüm dünyaya doğru yaygınlaşması bir zorunluluktur. Bu yayılmayı bazen iktisat politikalarında yaratılan paradigmat dönüşümlerle, yani liberalizm, refah devleti ve ekonomik küreselleşme gibi stratejiler ile yapar bazen de direnişle karşılaştığında savaşlarla. Nitekim kapitalist üretim sürecinde kâr hadlerinin düşmesiyle birlikte başlayan durgunluk eğilimi, 1980'lerden itibaren tüm dünyada artan mali sermayenin dolaşımının hızlanması için üretimin, ticaretin ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi politikalarını içeren ekonomik paradigmat dönüşümü ortaya koymuştur.

Gelişmiş ülkelerde monetarist ya da yeni klasik iktisat politikaları olarak adlandırılan bu düzenlemelerin, IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü önerileri doğrultusunda az gelişmiş ülkelerdeki yansıması, dünya kapitalist sistemine entegrasyonu sağlayacak yapısal uyum programlarını da içeren daha kapsamlı yeni liberal iktisat politikası stratejilerine dönüşmüştür. Yeni liberal strateji, dış ticaretin ve finans kesiminin serbestleştirilmesi yanında ekonomilerin ihracata yönelik olarak yeniden yapılandırılması, dış ticaret ve bütçe açıklarının kapatılması amacıyla devalüasyon ve özelleştirme, devletin küçültülmesini içeren deregülasyon (düzenleme dışı bırakma), işgücü piyasalarının esnekleştirilmesi ve refah devleti hizmetlerine olanak sağlayan sosyal güvenlik sisteminin yeniden yapılandırılmasına dönük politikaları içermektedir.

Uygulanan yeni liberal politikalar ekonomik alanı sosyal ve politik alanla bütünleştirirken, ülke ekonomilerini de birbirleriyle yakınlaştırıp aynılaştırdığı için, bir çok ülkeyi daha derin sermaye birikimi krizleriyle karşı karşıya bırakmıştır. Dünya genelinde krizlerin çıkış noktasının reel sektör olmasına rağmen, tetikleyicisinin akışkanlığı yüksek olan para sermayenin işlem gördüğü finans piyasaları olması, giderek ekonominin tüm diğer sektörlerini ve ülkeleri etkisi altına almasına neden olmuştur. Bu krizlerin başta ABD ve Avrupa olmak üzere Japonya, Rusya, Çin, Latin Amerika ve Türkiye'ye kadar geniş bir alana yayılma eğilimi taşıması, kapitalizmin küresel bir kriz yaşayacağı korkusunu daha da arttırmıştır. Özellikle 1990'lı yılların başından itibaren hızlanan ve giderek iş çevrimlerinin (business-cycle) aralarındaki zamanı sıklaştıran kapitalist birikim krizleri, sermayenin yeniden yapılanmasında artık alınacak farklı düzenlemelerin sırasının geldiğine işaret etmektedir.

Sermaye birikiminin yeniden yapılanmasında sıranın geldiği farklı düzenlemeler sermayeler arasındaki savaşlar olacaktır. Bugün medyada ve gündelik yaşamda karşımıza çıkan yaklaşımlarda, paylaşım ve hegemonya savaşları ile ekonomi arasındaki ilişkinin irdelenmesinde, genellikle "savunma harcamaları" başlığı altında yapılan harcamalar

incelenmekte ve savaş harcamaları ile kapitalizmin dinamikleri arasında hiçbir ilişki kurulmadan, sadece harcamaların nasıl finanse edildiği, edileceği ya da hangi harcamalardan vazgeçmek pahasına savaş harcamalarına kaynak tahsis edildiği gibi yüzeysel analizlere yer verilmektedir. Böyle bir mantık üzerine kurgulanan irdelemeler, doğal olarak, silahlanmayı salt politika yapımcıların manevraları ya da askeri kadroların stratejileri gibi algılatmakta ve yansıtmaktadır (Önder, 2003: 37).

Bu çalışmada, 11 Eylül'ün ardından ABD'nin Irak'a saldırısı ve sonrasında karşılaştığı sorunların sıcak gündem olması açısından, üretici güçlere koşut gelişen üretim ilişkilerini tanımlayan sistemlerin, özünde kapitalizmin içsel çelişkilerinden kaynaklanan sermaye birikimi krizlerini çözmek amacıyla alınacak başka düzenlemelerin ortaya çıkardığı paylaşım ve hegemonya savaşlarının ekonomi politiği** irdelenmektedir. Çünkü, paylaşım ve hegemonya savaşları çıkar çatışmasına dayanmakta, çıkar çatışmasının özünü de sermaye birikim sürecinin dinamikleri belirlemektedir. Birikim sürecinin dinamiklerini belirleyen ekonomi politikalarıyla savaşlar arasında nedensellik ilişkisi kuran bu çalışmanın birinci bölümü sermaye birikiminin dinamikleri ve krizinin çözümü olarak ortaya çıkan farklı düzenlemeler olan paylaşım ve hegemonya savaşlarını ele almak, savaşların ekonomide yarattığı etkileri ve ABD'nin hegemonyasını pekiştirmek amacıyla dünya ekonomisini nasıl şekillendirdiğini incelemektedir. İkinci bölümde ABD'nin hegemonyasını güçlendirme Stratejisi olarak uygulamaya koyduğu

Büyük Ortadoğu Projesi "BOP" irdelenmektedir. Üçüncü bölümde ise, ABD'nin yürüttüğü hegemonya savaşında Türkiye'nin alacağı rolü ve bundan nasıl etkileneceğini ele alınmaktadır.

Sermayenin Birikim Krizi ve Hegemonya Savaşları

Savaşlar, toplumlar arasındaki çatışmanın fiziksel şiddet biçiminde doruğa çıktığı anlar olarak nitelendirilebilir. Nitekim doğada çok net biçimde görüleceği üzere, biyolojik ve savunma gereksinimi olmadan saldırganlık dürtüsü ile davranan tek canlı varlık insandır. Kendisine karşı ciddi saldırı tehdidi olmaksızın, ve hatta böyle bir saldırının söz konusu olamayacağı bir durumda bile, konumunu güçlendirmek ve yeniden üretim koşullarını güvence altına almak amacıyla müdahale etmektedir. Örneğin ABD'nin bazı sözde gerekçeler ileri sürerek, olası terör tehditlerini önleme ve kimyasal silahların yok edilmesi gerekçesi ile Afganistan'a ve Irak'a saldırması, Suriye ile İran'a gözdağı vermesi ve Kuzey Kore'nin kimyasal silah programını kaldırmasını sağlamak için güç gösterisinde bulunması, böyle bir saldırganlığı sergilemektedir.

** Bu çalışmanın sistematüğini oluşturmada Önder, (2003), "Savaşın Ekonomi Politikü", **Sol Dergisi**, s.35-37'den esinlenmiştir.

Dolayısıyla tüm canlılar alemi içinde ele alındığında insanın böylesi bir saldırganlığının ve hakimiyet altına alma dürtüsünün doğasından ya da biyolojik özelliklerinden çok, üretici güçlerin ve üretim ilişkilerinin belirlediği toplumsal örgütlenme biçimlerinin insan davranışları üzerindeki yönlendirici etkisi ile açıklanması daha doğru bir yöntem olacaktır. Toplumsal örgütlenme biçimlerinin değişimine paralel olarak çatışmaların ve savaşların biçiminin ve yoğunluğunun farklılaşması, mikro düzeyde insanda, makro düzeyde toplumda saldırganlık dürtüsünü oluşturan temel olgunun toplumsal örgütlenme biçimlerine bağlı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (Önder, 2003: 35).

Toplumsal örgütlenme biçimlerine koşut olarak ortaya çıkan çatışma ve/veya savaşlar iki kategoriye ayrılabilir. Birincisi, toplumların kendilerini var etme ve devamlılıklarını sağlayan olmazsa olmaz koşullarının ortadan kaldırılması karşısında haklarını kaybetmemek için ortaya koydukları ve yarattıkları direnme hareketleri olarak tanımlanan ve çoğunlukla (aşağıdan yukarıya ya da yukarıdan aşağıya) toplumun katılımının da sağlandığı ulusal kurtuluş savaşlarıdır. İkincisi ise, daha çok üretici güçlerin gelişkinliğine koşut olarak gelişen üretim ilişkilerinin örgütlenme biçimlerinin kendini yeniden üretmeye olanak sağlayacak alanları çeşitlendirmesi, genişletmesi ve hareket serbestisi kazandırması için yapılan ve adına paylaşım savaşları dediğimiz (emperyalist ya da küresel savaşlar da denilen) ve daha çok devletlerin (toplumlarına rağmen) yaptıkları savaşlardır. Çünkü, dünya sistemi ve bir örgütlenme tarzı olarak kapitalizmin devletlere yüklediği misyon, sermayenin varlığını korumak ve sermaye birikiminin koşullarını sağlamak için hakimiyetin korunması ve kollanmasıdır. Hakimiyetin korunması ve kollanması da devletlerin tam bağımsızlık ilkesine sahip olmasını gerektirir. Bu yüzden tam bağımsızlık ilkesi, sermaye birikiminin, yani ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanmasının önkoşuludur. Bağımsızlığın nasıl bir yapı arz ettiği ve nasıl sağlandığı hiyerarşik olarak varolan kapitalist devletler sistemi içerisindeki tartışmaların da temel çerçevesini oluşturur. Bu bağlamda tam bağımsızlık hegemonik gücü¹ temsil eder ve günümüzde tam bağımsız devlet ABD'dir.

'Koalisyon Güçleri' adı altında ABD ve İngiltere'nin Irak'a saldırısı, bu örnek Kosova'yı Afganistan'ı da içine alabilir ya da gelecekte Suriye ve İran ya da herhangi bir ülke veya bölgede olabilir, geçmişten beri üretici güçlere koşut gelişen üretim ilişkilerini tanımlayan sistemlerin, özünde kapitalizmin çıkardığı paylaşım savaşlarıdır. Paylaşım savaşları çıkar çatışmasını belirlerken, çıkar çatışmasının özünü de sermaye birikim sürecinin dinamikleri belirlemektedir. Bu yüzden, birikim biçimlerinin ve/veya kapitalist ekonomik konjonktürün daralma ve dip

¹ Hegomonik güç; dünya ölçeğinde askeri, politik, ekonomik ve kültürel alanda belirleyiciliktir.

noktasından yeniden canlanma dönemine geçiş ve genişleme devrelerini büyütme amacıyla uygulanan ekonomi politikalarıyla, savaşlar arasındaki nedensellik ilişkisi önemlidir. Çünkü kapitalist sistemin sürekliliğini sağlayan sermaye birikiminin genişletilmesi çabası, özünde yıkıcı rekabeti barındırdığından, savaş ve çatışmaların yaşanmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Bu da Doğal olarak, ekonomik örgütlenme biçimi değiştikçe çatışmaların nedenini, biçimini ve boyutunu da değiştirmektedir. Örneğin, iki büyük paylaşım savaşı ele alınırsa; I. Dünya savaşı, Batı Avrupa kapitalizminin sermaye birikiminin krize girdiği noktada kendine yeni pazar ve ucuz hammadde kaynaklarını sağlayacak olan Osmanlı imparatorluğu ve Ortadoğu pazarını paylaşma savaşı olmuştur. II. Dünya savaşı ise, Kapitalizmin 1929 Büyük krizini çözmek amacıyla ortaya koyduğu fordist (kitlesele) üretim biçiminin uygulanmasını sağlayacak dinamiklerin gelişmesini, kapitalist sistemin yön ve hegemonyasının el değiştirmesini sağlayacak ve sadece dünyanın bir parçasını değil, daha büyük bir parçasının pazara dahil edilmesine olanak sağlayacak şekilde paylaştırılmasının savaşı olmuştur. İşte günümüzde yaşanan ya da yaşanılacak olan, adına III. paylaşım savaşı denilecek savaşlar da hep kapitalist üretim biçiminin kendini yeniden üretme adına yaptığı ve tam anlamıyla uluslararası sermayenin kendi arasında yapacağı hegemonya savaşları olacaktır. Bu anlamda, İnsanlığın, kapitalist üretim sürecinin sürekli genişlediği ve tek kutuplu bir boyut kazandığı günümüz dünyasında, yerel çatışmalardan giderek tek yanlı güç savaşlarına ve paylaşım savaşlarına sürükleniyor olması hiçte şaşırtıcı olmasa gerektir. Çünkü ulusal ve uluslararası ekonomik ve politik düzenin devamı ancak ve ancak ulusal ve uluslararası alanda sermayeler arası rekabetin dayattığı koşulların sonucu olarak ortaya çıkan küçük ve büyük savaşlarla sağlanabilecektir. Bu bağlamda günümüz koşullarının ortaya çıkardığı savaş dinamikleri üzerinde yoğunlaştığında, kapitalizmin işleyiş dinamiklerine göz atılması kaçınılmaz olmaktadır.

Kapitalizmin işleyiş dinamikleri, sermaye birikimini sağlayacak üretim ve tüketim süreçlerini bünyesinde barındırır. Bu sürecin bütünselliğinin aksaması veya sekteye uğraması kriz anlamına gelir. Yani kapitalizm kâr ve sermaye birikimi ile gelişir ve bu sürecin kesintiye uğraması krizlere neden olur. Kâr ve sermaye birikiminin kesintiye uğraması ise kapitalizmin kendi içsel dinamiklerine özgü bir çelişkidir. Bu çelişki, üretim ilişkilerini şekillendiren üretici güçlerin mutlak gelişim eğilimi taşımasından ileri gelir. Bu genel yapı içinde krizlerin düzenli olarak ortaya çıkmasının nedeni şudur. Genişleyen pazarın yarattığı talep, birikim ve sermayeler arası rekabet kapitalist sistemin üretim yapısında kitleliliği ve verimliliği arttıracak yeni teknolojik yatırımlara yol açmakta ve de bunu gerekli kılmakta, bu da üretim güçlerini teknik bileşim lehine geliştirerek sermayenin organik bileşimi dediğimiz olguyu yükselterek kâr hadlerini düşürmektedir. Bu nedenle kapitalizmin içsel dinamiği, sermayenin organik bileşiminin

yükselmesi nedeniyle düşen kâr hadlerinin diyalektiği üzerine kurulmuştur (Marx, 1978, C.III, :230-252).

Kapitalist birikim biçimi, bu diyalektiği önce üretim sürecinde sonra tüketim süreçlerinde yeniden üretim mekanizmalarını düzenleyerek çözümler. Kapitalist üretim sürecinde sermaye birikiminin gerçekleştirilmesi ve bunun genişletilmesinin esası kârın ençoklaştırılmasını gerekli kılmaktadır. Kârın ençoklaştırılması girdi (işgücü, sermaye, hammadde vb.) maliyetleri ile satış hasılatı arasındaki farkın en çoklaştırılması olarak ele alındığından bu iki kavram sistemin daima üzerinde durduğu önemli öğeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Sermaye bu girdi faktörlerinin fiyatlarını daima düşürmeye çalışarak maliyetlerini minimize etmeye çalışır. Bunun için kısa vadede hareketli girdi olan işgücünün ücretini, uzun vadede ise başta doğal kaynaklar ve hammaddeler olmak üzere bütün girdi fiyatlarının düşürülmesine çabalayarak kârını arttırmaya çalışır. Sermaye sınıfı için gerek girdilerin gerekse çıktılarının (nihai ürün) piyasalarda işlem görmesi bu piyasaların niteliğini de önemli kılmaktadır. Çünkü söz konusu piyasaların rekabetçi ya da tekelci olmaları sermaye birikimi açısından önemlidir. Firmaların girdilere konu olan hammadde, doğal kaynaklar, ara ve sermaye malı üreten meta piyasalarında monopson (tek alıcısı) olması avantaj sağlarken, çıktı (nihai ürün) piyasalarında monopol (nihai ürünün tek satıcısı) olması kârın ençoklaştırılması için avantajlı bir durum yaratır.

Gerek üretim faktörleri piyasalarının gerekse ürün piyasalarının işleyişi sadece sermaye ile sermaye dışı üretim faktörlerini ve tüketicileri değil, aynı zamanda sermayeleri de karşı karşıya getirmektedir. Karın ençoklaştırılması amacıyla girişilen yatırımlar arttıkça, kâr hadlerinin düşme eğilimini engellemek, üretim arttıkça nihai ürüne talep bulmak zorlaşacaktır. Böylece aşırı üretim ve buna bağlı olarak bir kapasite fazlası olduğundan bir aşırı birikim krizi ile karşı karşıya kalınacaktır (Sweezy, 1970: 270-271). Sermaye birikiminin devam edebilmesi için bu aşırı üretim fazlasının yok edilmesi gerekir. Bu nedenle, aşırı biriken sermaye ve mallar başka pazarlara kaydırılarak, birikim sürecini devam ettirmek ya da yeniden başlatmak, maliyet düşürücü ucuz hammadde ve işgücü kaynaklarına ulaşmak, kriz dinamiklerini coğrafi olarak daha geniş bir alana yaygınlaştırmaya olanak sağlayacaktır (Lüksemburg, 1986:108). Dolayısıyla sermaye bulunduğu ulusal ekonominin dışına çıkarak başka coğrafyalara gitmeye, uluslararasılaşmaya ve buraları da kendi gereksinimine göre şekillendirmeye ve düzenlemeye çalışır (Harvey, 1999: 374-376). Bu düzenlemelerin geçerli olduğu 1870-1914 arası “Belle Epoque” (altın çağ) ekonomisi büyük ölçüde uluslararasılaşmış bir ekonomidir ve dönem “birinci küreselleşme” evresi olarak adlandırılır (Hirst-Thompson, 1998: 8-9).

Dünya kapitalizminde sermayenin uluslararasılaşması denilen birinci küreselleşme evresi, sermayeler arasındaki bu coğrafi yayılmaya ilişkin rekabetin tıkanması, kriz eğilimlerinin yaygınlaştırılmaz hale gelmesi I. ve II. dünya savaşlarına ve pazarların dağılmasına neden olmuştur. II. Dünya Savaşı'nın ardından ABD hegemonyası altında oluşturulan Bretton Woods sistemi, tam istihdam ve refah devleti, sabit kurlar ve spekülatif sermaye hareketlerine karşı ulusal kontrol mekanizmalarıyla düzenlenen dünya ekonomisi 1960'ların sonunda kapitalist genişleme sürecinin yavaşlama eğilimine girmesiyle son bulmuştur (Brenner, 1998: 195-196). Krizin ilk sinyali kapitalizmin tartışmasız hegemonik gücü olan ABD ekonomisinden gelmiştir. 1966-67 yılında kredi sıkışmasıyla ABD'nin uluslararası mali sistemi düzenleme gücü zayıflamış ve Fordizmin ve Keynesçiliğin sermaye birikimin çelişkilerini denetim altında tutmasının olanaksızlığı, iyice su yüzüne çıkmaya başlamıştır (Harvey, 1997: 164-165). Ekonomiyi istikrarda tutmak için yaratılan kredi genişlemesi ve para arzı artışı, uzun canlılık dönemini bir süre sonra çökertecek enflasyonist dalgaya yol açmıştır (Mandel, 1992: 25). Bu yüzden 1970'li yıllardan itibaren ABD sermayesi kendi kriz eğilimlerini yaygınlaştırmaya olanak sağlayacak yeni düzenlemeleri devreye sokarak "ikinci küreselleşme" evresini başlatmıştır. Bu düzenlemeler üretim sürecinde *Postfordist* teknikler ile dolaşım sürecinde atıl kalan parasal sermayenin uluslararasılaşmasıdır. Parasal sermayenin uluslararasılaşmasının hızlanmasıyla ÇUŞ'ler tarafından yönlendirilen yatırım fonları, reel kesimde değerlendirilemeyen reel sermayenin bankacılık ve kredi sistemine aktarılmasıyla spekülatif para hareketleri şeklinde dünyanın getirisi yüksek ve riski düşük alanlarına yöneltilmiştir. Böylece parasal (mali) sermayenin uluslararasılaşması, kapitalizmin üretken faaliyet ve meta üretimi geriledikçe devlet gelirlerinin artan harcamalarını karşılayamamasının yarattığı mali şişkinliği gidermiş ve GÜ'lerin kredi yoluyla AGÜ'lere borç vererek veya sağladığı kredilerle kendisinden mal satın alınmasını sağlayarak, talebi canlı tutma politikasına da olanak sağlamıştır. Bretton Woods sisteminin çöküşüyle birlikte finans sermayenin uluslararasılaşması sonucu devreye giren kredi enstrümanlarıyla diğer piyasalardan artık-değer aktarımı kolaylaştırıldı. Dahası IMF ve Dünya Bankası yardımıyla yeni liberal stratejiler altında azgelişmiş ülkelerin mal, sermaye ve emek piyasalarının gelişmiş ülkelerin kullanımına açılmasına olanak sağlandı. Bu da reel ekonominin genişlemesine ve kaçınılmaz olarak enflasyonun zamanla uluslararası düzeyde hızlanmasına neden oldu. Gelişmiş kapitalist ülkelerin ekonomik krizi aşmak amacıyla uyguladıkları iktisat politikalarının 1980'lerde azgelişmiş ülkelerin (AGÜ) sermaye birikim sürecine yansımaları uluslararası borç krizine, 1990'lı yıllarda ise büyük oranlarda sermaye giriş ve çıkışlarına neden olduğu için de finansal krizlere yol açtı.

Parasal sermayenin uluslararasılaşması, Dünya ekonomisi içinde gelişmiş kapitalist ülkelerin, krizlerini çözmek ve yaygınlaştırarak etkisini hafifletmek amacıyla düşen kâr oranlarının ortaya çıkardığı atıl sermayelerini, kâr oranlarının daha yüksek olduğu ülkelere yönlendirmesiyle başlayan yeni liberal süreç, halen gelişmiş kapitalist ülke sermayesinin girdiği her ülkeyi kendi gereksinimine göre şekillendirmesiyle –küreselleştirerek– hızla devam etmektedir. Hem finans hem de yatırım sermayesinin mutlak karar kendisinde olmak üzere, tüm dünyada uygun gördüğü alanlara yayılması olarak niteleyebileceğimiz küreselleşme olgusu, finans piyasalarında değersizleştirilen varlıklar ele geçirilerek ya piyasadan silinmekte ya da rekabetçi olmaktan çıkarılmaktadır. Küreselleşme sürecinin yayılmasıyla birlikte az gelişmiş ülkelerin aşırı borçlandırılması sonucu dayatılan acil ödeme planları çerçevesinde önerilen piyasaların serbestleştirilmesi, özelleştirme ve düzenleme dışı bırakma (deregülasyon) gibi yeni liberal politikalar, az gelişmiş ülkelerin ekonomilerini değersizleştirerek ele geçirmek ve kendilerine yeni değerlendirme alanlarını açarak merkeze kaynak transferini hızlandırarak kâr hadlerini yükseltmesine olanak sağlamaktadır (Altıok, 2000:11; 2002:78). Dolayısıyla kaynaklar üzerindeki sermayeler arası rekabetin ortaya çıkardığı çatışmalar, ulus devletin güçlü olduğu 20. yüzyıl ekonomilerinde daha çok kendi içlerinde yaşanırken, 21. yüzyılın küreselleşme koşullarında ülkeler ve ekonomiler arasında yaşanmaya başlamıştır.

Fakat 1994 Uruguay Roundu ile şekillenen küreselleşme politikaları, krizi aşmada egemen sermayeye yeni olanaklar sağlarken aynı zamanda yeni farklı sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu sorunların başında gelen tüm dünyada piyasaların önlenemez daralması ve uzun salımlı bir durgunluk, işsizlik oranlarının yükselmesi ve kârların sıkışması olgusu gelmektedir. Ortaya çıkan sorunlar sermayeler arası rekabeti daha da arttırmıştır. Sermayeler arası rekabet savaşı, ta ki karşıt sermaye piyasadan silinceye kadar ya da güçlü olana tabi oluncaya kadar devam edecektir. Sermaye birikiminin koşullarının sürdürülmesinde, sermayeler arasındaki çatışmada, bağımsız bir tek sermayenin varolmasını sağlayan ise hegemonik güçtür.

Mali sermayenin küreselleşme döneminin kapanmakta olması, ABD'nin dünya ekonomisini salt ekonomik yöntemlerle düzenlemesinin koşullarının ortadan kalktığını göstermektedir. Aşırı birikim krizini yok etmek, enerji, hammadde, sermaye malı gibi girdi gereksinimlerini karşılamak, rakipleri karşısında direnebilmek için yeni liberal stratejiye dayalı küreselleşme politikaları artık yeterli değildir. Üstelik AB'nin yanı sıra, Latin Amerika'da ve Asya'da bloklaşma eğilimleri güçlenmekte, Çin yeni bir ekonomik, hatta siyasi güç olarak yükselmekte ve AB'nin Tek para Euro'ya geçişiyle birlikte doların uluslararası konumu sorgulanmaktadır (yıldızoğlu, 2003b).

Bu yüzden 1990'ların son çeyreğinden itibaren, artık ekonomi dışı yöntemler, siyasi baskı, açık askeri müdahale, terör, savaş yeni düzenleme araçları olarak devreye girmeye başladı. Küreselleşme döneminde ekonomik araçlar ulus devletin ekonomi üzerindeki kontrolünü sınırlamak, ABD önderliğindeki uluslar arası sermayenin değerlenme işlevini yerine getirirken, bugün hem artan rekabet yüzünden, bu önderlik artık etkinliğini kaybediyor hem de şiddet araçlarının devreye girmesiyle ulus devletlerin şiddet araçları üzerindeki kontrollerinin zayıflatılması, hatta kaldırılarak denetledikleri coğrafyaların, siyasi olarak da yeniden düzenlenmesi, sınırların değişmesi gündeme geliyor (Yıldızoğlu, 2003b). Dolayısıyla dünyanın ulaşmış olduğu bu yeni aşama sermayeler arasında yeni tip bir dünya savaşını ortaya koymaktadır (Önder, 2003: 37). Bu yeni tip savaş dünya ekonomisinde sermayenin merkezileşmesinin hızlanmasıyla bölgesel bloklaşmaya giden uluslararası sermayenin hegemonya savaşlarıdır. Uluslararasılaşma ile şekillenen bu yeni tip savaşların muharebe alanları ise uluslararası finans piyasaları, dünya enerji merkezleri ve teknoloji vadileridir.

Günümüz dünyasında çokuluslu sermayeler arasındaki rekabet, Irak savaşı bahanesiyle de ortaya çıkmıştır ki daha çok enerji bölgeleri üzerinde hakimiyet kurma ve ileri teknoloji atılımları yaratma üzerinedir. Çünkü enerji, üretim sürecinin can damarını oluşturmaktadır. Henüz güneş enerjisini depolama ve bu enerjiden yeterince yararlanmak için gerekli teknolojilerin geliştirilememiş olması, yüksek enerji yaratan soğuk füzyon çalışmalarının maliyetli ve tamamlanmamış çalışmalar olması, kömür, petrol, doğal gaz ve bor gibi tükenbilir enerjileri daha da önemli kılmaktadır. Nitekim British Petroleum'un (BP) her yıl geleneksel olarak yayınladığı 'Gözden Geçirilmiş İstatistiksel Dünya Enerji Yıllığı 2004'de küresel düzeyde yükselen petrol fiyatlarına rağmen, petrol talebinin 2003 yılında güçlü bir artış gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu rapora göre, 2003 yılında günlük yaklaşık 1.5 milyon varil artan petrol tüketimi yüzde 2.1'lik artışla 10 yıllık ortalama yüzde 1.6 olan petrol tüketimindeki büyümenin üzerine çıkmıştır. 2003 yılında dünyada 9741 milyon ton petrole eşdeğer miktarda birincil enerji tüketimi gerçekleşmiştir. Bunun yüzde 37.3'ü petrolden, yüzde 23.9'u doğalgazdan, yüzde 26.5'i kömürden ve yüzde 6.1 nükleer, yüzde 6.1'de hidroelektrik santrallerden elde edilmiştir. Birincil enerji tüketimi dünyanın her yerinde artarken, en yüksek artış oranı yüzde 6.3 ile Asya Pasifik bölgesinde gerçekleşmiştir. Küresel düzeyde kömür tüketimi enerji kaynakları arasında yüzde 6.9 ile en hızlı büyüyen enerji kaynağı olurken bunda Çin'in enerji sektöründe kömür tüketimini yüzde 15 oranında arttırması etkili olmuştur. Nükleer enerji tüketiminde ise yüzde 2 oranında azalma yaşanmıştır. Buna neden olarak dünyanın önde gelen nükleer enerji üreticisi ABD ile Japonya'da bu santrallerden üretilen enerji miktarının giderek azalması gösterilmektedir. 2004 yılının son çeyreğinde ihtiyacın günde 3 milyon varil artacağı dünya

petrol tüketiminde yüzde 30.1'lik pay ile Kuzey Amerika en fazla petrol tüketen bölge olurken, bunu yüzde 28.8 ile Asya Pasifik ve yüzde 25.9 ile Avrupa ve Avrasya izlemektedir. Dünya petrol tüketiminde OECD ülkelerinin payı yüzde 62.1 düzeyindedir. Rapor'a göre kanıtlanmış petrol rezervlerinin yüzde 63.3'ü doğalgaz rezervlerinin ise yüzde 40.8'i Ortadoğu bölgesindedir ve son yirmi yılda Ortadoğu'daki petrol rezervlerinde yüzde 83'lük büyük artış olurken, ABD'nin rezervlerinde ise yüzde 33'lük bir düşüş yaşanmıştır (BP, 2004: 2-6).

Dünya ekonomisi içerisinde giderek güçlenen Hindistan ve Çin'in enerji gereksinimi giderek artıyor. Petrol ithalatı 2000 yılında 50 milyon tondan 2004'te 120 milyon tona çıkması beklenen Çin, IEA'ya göre, 2003 yılında Japonya'yı geçerek dünyanın ikinci büyük petrol tüketicisi oldu. Çin petrol ithalatının içinde Ortadoğu'nun payı yüzde 80. 2000 yılında 67 milyon ton petrol ithal eden Hindistan'ın ithalatının 2020'ye kadar 250 milyon tonu geçmesi bekleniyor. Bu sırada ABD'nin ve Avrupa'nın da enerji ithalat gereksinimi, Geniş Ortadoğu petrolerine bağımlılıkları artıyor. ABD'nin petrol üretimi 1970'te günde 9.6 milyon varilden 2002'de 3.5 m/v'ye geriledi (Yıldızoğlu, 2004a). Dünya petrol rezervindeki payı yüzde 63'ün üzerine çıkan Ortadoğu bölgesinin 88 yıllık rezervi varken, toplam rezervlerdeki payı yüzde 2.7'ye düşen ABD'nin 11 yıllık rezervi kalmıştır. Dolayısıyla dünyanın enerji ihtiyacının büyük bir kısmını sağlayan Ortadoğu bölgesinin ABD için ne denli önemli olduğu ortadadır (Uluğbay, 2004: 4-5). Bu bağlamda dünya petrol rezervlerinin büyük bir kısmına sahip Ortadoğu havzasını² kontrol altına almak ABD'nin hegemonyasını güçlendirecektir. Çünkü ABD'nin temel enerji ihtiyacının yüzde 40'ı petrole bağımlıdır; petrol ihtiyacının yarısından fazlasını ithalatla karşılamaktadır. Üstelikte ihtiyacının yüzde 21'ini Ortadoğu bölgesinden karşılamaktadır. ABD'nin petrol ithalatı içinde bölgenin payının 2050 yılına kadar yüzde 21'den yüzde 70'e çıkması beklenmektedir.

Petrol ve Gaz fiyatlarının artması dünyanın ikinci büyük nükleer cephaneliğine ve zengin enerji kaynaklarına sahip Rusya'nın ihracat gelirlerini kullanarak askeri yapısını yenilemesine, ekonomisini güçlendirmesine ve diğer ülkelere kredi vererek kendisine bağımlı kılmasına olanak sağlamaktadır. Bu koşullarda ABD'nin enerji ihtiyacını karşılamada veya AB'nin, Çin ve Hindistan'ın artan enerji talebi karşısında salt piyasa koşullarına bağlı kalacağını beklemek yanlış olacaktır (Yıldızoğlu, 2004a; 2004b).

ABD'nin dünya enerji havzalarını kontrol altına alma isteği, hem sermayenin girdi fiyatlarını belirleyerek karlılığını artırma hem de bir hegemonya mücadelesidir. Yani,

² Suudi Arabistan 262 milyon varil, Irak 113 milyon varil (potansiyel olarak 250 milyon varil), Birleşik Arap Emirlikleri 98 milyon varil, Kuveyt 97 milyon varil, İran 90 milyon varil, Rusya 49 milyon varil, Libya 30 milyon varil, Katar 15 milyon varil, Kazakistan 8 milyon varil, Ermenistan 7 milyon varil rezerve sahiptirler.

güçlenmeye başlayan Avrupa ve Japonya sermayesine karşı Amerikan sermayesinin hegemonyasının güçlendirilmesi ve pekiştirilmesidir. Çünkü AB oluşumunun hedeflerinden biri Avrupa'daki devletlerin gönüllü olarak bağımsızlıklarını bir üst siyasi oluşuma devretmesi, yani, Avrupa Birleşik Devletlerini kurma projesidir. Diğeri ise, ABD'ye rakip bir ekonomik, politik ve toplumsal yapı oluşturarak, sermaye birikimini hızlandıracak güçlü endüstriler kurmaktır. Geçen elli yılda AB hedeflerinde ciddi adımlar atmış ve ABD'nin sanayileriyle rekabet edebilecek düzeyde endüstri kolları kurmada önemli ölçüde başarılı olmuştur. Bu bağlamda enerji kaynaklarına hakim olarak, karşıt sermaye alanlarının can damarını elinde tutmak, ABD ile Avrupa Birliği (AB) arasındaki hegemonya mücadelesinde önemli yer tutmaktadır. Nitekim AB'nin en güçlü iki devletinin Almanya ve Fransa'nın ABD'nin Irak'a saldırısına onay vermemesi bunu daha da anlaşılır kılmaktadır. Dolayısıyla ABD'nin 11 Eylül olayını izleyen dönemde yürüttüğü "ebedi adalet" politikasının özünde, enerji alanları üzerinde mutlak denetim sağlayarak, nakliye yollarını güvence altına alma, Hazar ve Basra enerji havzalarını kontrol ederek, kapitalist dünyada AB ve diğer oluşumlar (Avrasya, Şanghay Beşlisi vb.) karşısında zayıflayan hegemonyasını güçlendirmek ve pekiştirmek olduğu da çok açık biçimde gözlenmektedir.

Dolayısıyla savaş sonrası istikrar sağlanacak bir Irak'ta ve Ortadoğu'da henüz keşfedilmemiş ve yeterince yararlanılmamış petrol kaynaklarının (yıllık 2 milyon varil üretimin gerekli altyapı iyileştirilmesi sonucu 7 milyon varile çıkarılmasının planlanması) kullanıma açılması petrol fiyatlarını düşüreceğinden, ürün maliyetlerini azaltarak, ABD sermayesinin mallarına talebi, ekonomik canlanmayı ve kârlarını artıracaktır. ABD Merkez Bankası başkanı Alan Greenspan petrol fiyatlarındaki artışın Amerikan ekonomisi üzerinde uzun vadede ekonomik durgunluk ve işsizlik gibi olumsuz etkiler yaratacağına ilişkin uyarılarda bulunması da bu bağlamda değerlendirilmelidir (Yıldızoğlu, 2004c). Öte yandan petrol fiyatlarının düşmesi, Kuzey Avrupa ülkeleri (Avrupa Birliği (AB)) ile Rusya'nın yüksek maliyetli petrol üretimini sekteye uğratarak ABD hegemonyasını, AB ve diğer ülkeler karşısında daha da güçlendirip pekiştirecektir. ABD'yi dünyanın tek hegemonik gücü haline getirecektir.

Kârın ençoklaştırılması için girdi ve çıktı piyasalarını dünya ölçeğinde büyütmek ve hegemonik gücü pekiştirmek amacıyla girişilen savaşlar, aynı zamanda silah, malzeme ve mühimmat üretimini arttırdığından yatırımları besleyerek, hem girdi arzında genişleme ve ucuzlama hem de talepte de hareketlilik sağlamaktadır. Yani, yaratılan savaşlar, silah sanayisi gelişmiş ülkeler (özellikle ABD, Rusya, İngiltere, Fransa ve Almanya vb.) için yeni ek talep yaratıcı etkenler olmaktadır. Son yıllarda dünya ekonomisinin yavaş büyüdüğü ve ABD

ekonomisinin de son 3 yıldır durgunluk içinde olduğu göz önüne alındığında yaratılacak ek talep sermaye birikiminin genişlemesine olanak sağlayacaktır. Nitekim ABD Merkez Bankası'nın (FED) faizleri yüzde 1'e çekmesine ve vergilerde indirim yapmasına rağmen, piyasanın "likidite tuzağı"na girdiğini, ekonomiyi canlandırmak için devletin Keynesçi talep genişletici politikalara başvurması gerektiği ifade edilirken, gündeme gelen Irak saldırısı talepte hareketlilik yaratacak iktisat politikalarını uygulamaya olanak tanıyarak ekonomik durgunluğu önlemiştir. Savaş olgusunun ekonomik durgunluğu önleyici mekanizmalarından biri, özellikle ABD'de görüldüğü gibi, savunma harcamalarının artırılması olmuştur. ABD'nin Irak'a saldırısı ve savaş hazırlıkları nedeniyle, 2003 yılı bütçesinin üçte biri düzeyindeki savunma bütçesini 50 milyar dolar arttırarak 370 milyar dolar düzeyine çıkarması, iç talepte önemli bir genişleme yaratarak yılın ikinci yarısında yüzde 7'lik bir büyümeyi yaratacak bir devinime sokmuştur. IMF raporuna göre, Amerikan savunma sanayi bütçesinin önümüzdeki 5 yıl boyunca her yıl ortalama 400 milyar dolar civarında seyretmesi beklenmektedir (IMF, 2003). Ayrıca 2004 Nisan itibariyle, ABD, 11 Eylül'den bu yana Afganistan'daki askeri harekate ve yeniden inşa çalışmalarına 61 milyar dolar, Irak'taki operasyonlar için 119 milyar dolar ve ülke içi askeri harcamalar için 10 milyar dolar harcama yaparak Irak ile Afganistan'daki savaşlara ve ülke içindeki güvenlik önlemlerine toplam 191 milyar dolar harcamıştır. ABD ekonomisinde savunma harcamalarına ayrılan payın artmasına bağlı olarak genişleyen talebin yarattığı ekonomik canlanma halen devam etmektedir. En son verilere göre, 2004 yılının I. çeyreğinde ABD'de geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 4,2'lik bir büyüme yaşanmıştır. İstihdam alanında da iyileşmeler görülmüştür. 2004 Ocak-Nisan döneminde yaklaşık 1 milyon kişiye yeni iş imkanı yaratılmıştır.

Ancak FED, ve Bush yönetimi ABD ekonomisinde varolan durgunluğa (resesyona) müdahale ederken, bunun arkasındaki aşırı üretim/fazla kapasite sorununu hafifletememiş, yalnızca ertelemiştir. Artan devlet harcamalarının yarattığı yapay büyüme bütçe açığının yükselmesine neden olmuştur. ABD bütçe açığının GSMH oranının 2004'te yüzde 4,5, yani 512 milyar dolar olması beklenmektedir (IMF, 2004). Artan cari işlem ve bütçe açıkları ve 2004 Mayıs itibariyle petrol fiyatlarının hızla artması nedeniyle ithalat fiyatlarının yükselmesi enflasyonu hızlandırma eğilimine sokmuştur. Hareketlenen enflasyon riski ve Merkez Bankasının faiz oranlarını yukarıya çekme sinyali vermesi, zaten temeli üretime dayanmayan büyümeyi durdurabilir ve özel sektörün üretim ve finansman maliyetlerini arttırabilir. Faizlerin arttırılması Kamu, özel sektör ve bireysel borçluluk oranının çok yüksek olması nedeniyle faizlerin arttırılması durumunda ülkede çok ciddi bir kurumsal-bireysel iflas süreci başlatabilir.

Ayrıca ABD'nin dünya ekonomisinin büyüme hızına katkısı yüksek olduğu için artan cari ve mali açığı dünya ekonomisini tehdit etmeye başlayacaktır. Faiz oranlarının yükseltilmesi, özellikle gelişmekte olan ülkelerde sermaye kaçışını hızlandıracak ve sermaye kaçışını engellemek için uygulanan sterilizasyon politikaları bu ülkelerdeki borçlanma maliyetlerini daha da yükseltecektir. Hareketlenen enflasyon riski ve Merkez Bankasının Faiz oranlarını yukarıya çekmeye başlaması, ABD ekonomisine hızlı bir kaynak girişine olanak sağlarken, gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini krize sürükleyecektir.

Dünyanın bir çok farklı bölgesinde çıkarılan yerel ya da bölgesel çatışmalar ve savaşlar, Türkiye gibi bir çok azgelişmiş ülkeyi varını yoğunu silaha yatırmak durumunda bırakmaktadır. Bu nedenle günümüzde dünyadaki toplam askeri harcamalar 1990'lara göre giderek artmaktadır. Merkezi Stokholm'da bulunan Uluslararası Barış Araştırma Enstitüsü'nün (SIPRI) verilerine göre, 1992-2001 döneminde dünyada silahlanmaya ayrılan miktar 7 trilyon 625 milyar dolardır. 1999 yılında dünya çapında silahlanmaya harcanan para 780 milyar dolar, 2001 yılında harcanan para ise 839 milyar dolardır. Bu rakam bir önceki yıla göre %2'lik bir artış göstermektedir. Söz konusu artış eğilimi 2002'de de devam etmiştir. Dünya Gayri Safi Hasılası'nın %2.6'sı silahlanmaya ayrılmaktadır. Silahlanma harcamalarında, Soğuk Savaş yıllarında olduğu gibi ABD, Çin, Rusya Federasyonu ve Fransa gibi ülkelerin önde gittiği görülmekle birlikte, küreselleşmenin yarattığı yeni ortam dolayısıyla Afrika, Güney Asya, Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkasya gibi bölgelerdeki ağır ekonomik ve siyasal istikrarsızlıklar yaşayan ülkelerdeki hızlı silahlanma dikkat çekicidir (SIPRI, 2002, Tablo 6.1). SIPRI (2002) raporuna göre, Körfez Savaşı'ndan 2001 yılına kadar Ortadoğu bölgesindeki silah harcamalarının toplamı yaklaşık 610 milyar doları bulmuştur. Silah harcamalarını artıran bölge ülkeleri içinde 201 milyar dolarla S. Arabistan ilk sırayı alırken, bu ülkeyi 89 milyar dolarla İsrail ve 79 milyar dolarla Türkiye izlemektedir³. Söz konusu dönemde İran 66 milyar, Suriye 46 milyar, Kuveyt 36 milyar, Mısır 26 milyar, Umman 21 milyar, BAE 18 milyar, Ürdün 7 milyar, Yemen 5 milyar ve Bahreyn ise 3 milyar dolar tutarında silahlanma harcaması gerçekleştirmişlerdir. Dolayısıyla her zaman olası bir savaş durumunun varlığı, ülkelerin silah alımını arttırarak ve bu ülkelere silah sanayinin bulunduğu ülkelere kaynak aktarımını hızlandırmaktadır. Yurtiçi kaynakları (örneğin bütçe artışı ya da para basma gibi) ekonomide yetersiz kaldığında, dış kaynak girişi, silah üreten bu ülkelerde, esasında silah sanayinin tıkanan kâr hadlerini yükseltirken, yurtiçi talebi daha da canlandırarak diğer sermaye birimlerinin de kâr hadlerini arttırmaktadır. Böylece kaynak

³ Türkiye 2000'li yıllarda önde gelen geleneksel silah alıcıları arasında en ön sıralarda yer almaktadır. Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü SIPRI'ye göre 1992-2001 yılları arasında Türkiye'nin yeri ikincilik ve üçüncülük arasında değişmektedir. Son 10 yılın bütününde dünya silah alımında birinci sırayı Suudi Arabistan almaktadır. Türkiye'yi Mısır, Japonya ve daha sonra Tayvan izlemektedir (SIPRI, 2002, Tablo 6.1).

transferinin gerçekleştiği ülkeler için dış kaynaklar her durumda iç kaynaklara tercih edilmektedir. Gerçi nihai aşamada savaş bedelinden daha fazlasının yenik ülke ya da toplumdan alınması nedeniyle, artık-değerin en kesin ve en sert aktarımı gerçekleşmektedir.

Silah sanayine talebin düşmesi, tekel konumunda olan silah sanayinin kâr hadlerini düşüreceği gibi, teknolojik gelişmeyi takip edemeyecek noktaya getirecektir. Bu da insansız savaş uçakları teknolojisi, daha iyi donanımlı uçak gemileri teknolojileri, toprağı delen güdümlü bombalar, yıldız savaşları vb. projeleriyle övünen ABD gibi dünyanın süper gücü olmaya soyunan devletlerin işine gelmeyecektir. Çünkü savaş sanayisi ürünlerinin, bazı istisnalar dışında tek alıcısı devletlerdir. Bu yüzden silah sanayini canlı tutmak için tek alıcı olan devlet ya da devletler savaş kararlarını çok kolaylıkla alabilir ve uygulayabilirler. Özellikle varlığını siyasi ve ekonomik hegemonya üzerine inşa etmeye çalışan ülkeler, sermaye birikim sürecinin kesintisiz sürmesini sağlamak ve hegemonyalarını kaybetmemek için saldırganlık dürtülerini daima harekete geçirecek konumda tutmak zorunluluğu hissedeceklerdir. Nitekim 11 Eylül saldırısı sonrasında Irak ve Afganistan'daki terörizmle mücadele kampanyası başlatan ABD'nin yaptığı savaşlar, silah sanayinde talep açısından son yirmi yılın en büyük patlamasını yaşatmış ve tek tüketicisi olan devletlere ileri teknoloji ürünü silah üreten firmaların, soğuk savaş döneminden 10 yıl sonra tekrar altın çağına geri dönmelerine neden olmuştur.

Sonuçta ABD'nin bütün uluslararası hukuk kurallarını ve kaidelerini hiçe sayarak ve kendini bütün dünyanın koruyucusu ilan ederek Irak'a saldırması ve akabinde bölgenin İngilizlerle paylaşılarak çokuluslu şirketlere ihalelere verilmesi, bu savaşın amacını ortaya koymaktadır.

Bir Hegemonya Stratejisi Olarak “Büyük Ortadoğu Projesi” (BOP)

2000 yılından itibaren ABD yönetimi “Küresel Savunma Konumlanması” stratejisi ile ekonomik ve güvenlik gerekçelerinden kaynaklanan global yeniden yapılanma sürecini başlatmıştır. ABD'nin yeni dış politikası, bir başka hegemonik gücün yükselmesini engellemek ve “küreselleşme dışında kalan bölgeleri” yeniden küreselleşme içine çekebilmek için, sürekli savaş ve militarizm politikasını benimsemek olmuştur (Yıldızoğlu, 2003a). Bu amaçla kısaca “Bush doktrini” denilen ve potansiyel tehditleri aktif hale gelmeden yok etmeyi amaçlayan “önleyici saldırı” konseptini kabul etmiştir. (Akgün, 2003). ABD'nin yeniden yapılanma konsepti, Kuzey Afrika'dan başlayarak, Ortadoğu'yu, Hazar Bölgesi'ni ve Afganistan'ı (dünyanın enerji kaynaklarının yüzde 60'ından fazlasını) kapsamaktadır. Böylece Afganistan ve Irak'tan sonraki hedefinin Suriye ve İran olduğunu açıklayan ABD, Rusya'nın dağılmasından sonra

bağımsızlığına kavuşan ve bakır petrol, altın, doğal gaz vb. kaynaklara sahip olan Türkiye Cumhuriyetlerini kontrol etmek için, bölgeyi kuşatma altına almak olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla ABD'nin Afganistan ve Irak politikası, hegemonyasını güçlendirecek “*Büyük Ortadoğu Projesi*” (BOP) ya da yeni adıyla “*Genişletilmiş Orta doğu ve Kuzey Afrika İnsiyatifi*” olarak adlandırılan girişim çıkar politikasının önemli bir parçası olarak şekillenmekte ve 11 Eylül’de Amerika’ya düzenlenen saldırılar da bu Amerikan emperyal düşüncelerinin yeni dönem politikaları için katalizör işlevi görmektedir.

Global ekonomik yapılanmada, gerçekleştirilecek anlaşmalar doğrultusunda, kaynak, yatırım, üretim ve dağıtım alanlarının paylaşılmasına olanak sağlayacak BOP, enerji kaynakları üzerinde denetimi, bölge ülkelerinin piyasa ekonomisine açılarak tüketim taleplerinin artması, yatırımların canlandırılması, serbest ticaret bölgeleri oluşturarak, küçük ve orta ölçekli işyerlerinin finanse edilmesi, bölgenin kapitalizmle eklemlenmesi ile uluslararası para sermayenin değerlendirilmesine uygun bir biçimde dönüşümü hem dünya ekonomisinin merkez ülkelerinin karşı karşıya kaldıkları kapasite fazlası, talep yetersizliği, girdi maliyetlerinin yüksek olması gibi ekonomik sorunlara etkin çözümler sunacak hem de ABD'nin sermaye birikimini genişletmek amacıyla tüm dünyayı kendisi için güvenli hale getirme girişimlerinin bir parçası olacaktır.

ABD'nin Büyük Ortadoğu'daki yayılma hareketinin en etkili aracı askeri gücü ve bunu destekleyen ekonomik hegemonyası olacaktır. Bu çerçevede hem kendi güçlerini bu bölgeye odaklamakta hem de NATO'nun yeni hedeflerinin bu amaca hizmet etmesini istemektedir. Bu nedenle ABD NATO'yu Avrupa'dan hızla doğuya ve güneye itmektedir. Artık Avrupa ve Amerika'yı savunan NATO'nun saldırabilen NATO ile ikame edilmesi gündemdedir. Ancak NATO'nun Ortadoğu'nun göbeğine oturtulması, oturtulsa da kimlerin hangi işlerini göreceği noktasında hala bir uzlaşma yoktur. Avrupa Birliği, özellikle Alman-Fransız eksenini, NATO'nun Amerikan hedeflerine kilitlenmesine karşı çıkmaktadır. ABD ise artık müttefik derken zorlandığı Avrupa ülkelerini razı ederek kıtadaki güçlerini Ortadoğu ve Orta Asya'ya olabildiğince yaklaştırmak istemektedir. ABD, Ekim 1999'da Orta Asya'dan sorumlu güçlerin komutanlığını Pasifik Komutanlığı'ndan alarak Ortadoğu'dan sorumlu Merkezi Komutanlık'a bağlayarak bu hazırlıklarına başlamıştır. Öte yandan ABD ister NATO'nun yeni hedeflerine angaje olsunlar ister bunun dışında kalsınlar, Avrupalıların da aldıkları güvenlik hizmeti için ellerini taşın altına sokmalarını istemektedir. 28-29 Haziran'da İstanbul'da düzenlenen “Kuzey Atlantik Konseyi (NATO) ve Ortak Ülkeler Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi”nin bu konularda önemli açıklamalar getirmesi beklenmektedir. ABD ilk kez yeni katılan üyelerle 26'lı

düzeyde toplanan İstanbul'daki zirvede dört konuyu karara bağlamaya çalışmıştır. Bunlar (Duru, 2004: 3-4);

-Afganistan'daki NATO varlığını güçlendirerek, "Kabilizasyondan Afganizasyona" geçmek. Yani, Afganistan'daki ISAF'ın görev bölgesinin Kabil dışına da çıkacak şekilde genişletilmesi.

-Irak'ta gerekirse BM liderliğinde bir askeri varlık yerine NATO şemsiyesinde ve ABD önderliğinde birlikler bulundurmak. Böylece BM'nin vetocu ülkelerinin baskısından kurtulmak. Fakat Almanya ve Fransa'nın karşı çıkmaları ile şimdilik yalnızca eğitim ve teçhizat yardımı kararı alınabilmiştir.

-NATO şemsiyesi altında Avrupa'da bulunan birliklerini Ortadoğu ve Orta Asya'ya güç projeksiyonu yapmaya elverişli hale getirmek. Bunun içinde Bosna-Hersek'te görev yapan NATO gücünün (SFOR) görevinin yıl sonunda AB'ne devredilmesi kararlaştırılmıştır.

-NATO'nun güçlerini Büyük Ortadoğu coğrafyasına kolayca sevk edilebilir hale getirerek yeni bir misyona adapte etmek.

Hegemonya Savaşında Kendine Yol Arayan Ülke Türkiye

Türkiye'nin bu hegemonya savaşlarından ya da diğer bir ifadeyle ABD önderliğinde başlatılmış olan hegemonya savaşından⁴ ekonomik, sosyal ve politik olarak etkilenmemesi mümkün değildir. Çünkü Türkiye Ortadoğu ve Uzak Doğu'nun petrolü ve doğal gazına ulaşımında, ana kavşak konumundadır. Ayrıca ABD ve Avrupa'nın, başta Türki Cumhuriyetler olmak üzere Uzak Doğu'ya ve, aynı biçimde, başta Japonya ve Güney Doğu Asya'daki üreticilerin Avrupa pazarlarına girmesinde de yine bir kavşak noktası ve istasyon işlevi görmektedir. Dolayısıyla bu işlevleri yerine getirebilmek için güçlü bir ekonomi ve kapitalist sisteme eklemlenmeyi tamamlamak gereklidir. Bu bağlamda Türkiye'nin dünya sistemi içinde üstlendiği rol, ekonomik ve politik anlamda önemli dönüşümleri dayatmaktadır. Bu nedenle 2000'li yıllarda Türkiye'nin, 1980'lerden itibaren uygulamaya koyduğu yeni liberal ekonomi politikaları, dünya kapitalizminin krize girdiği 1970'lerden itibaren dünya konjonktüründe yaşanan ekonomik ve politik değişmelere paralel olarak, ortaya çıkan yeni dünya düzeni, tek kutupluluk ve daha çok ticaret bloklaşması (AB, ASEAN, NAFTA, MERCOSURE) gibi gelişmelerle de sentezlenerek ülke alt yapısında yarattığı kimi dönüşümleri tamamlamaya çalıştığı gözlenmektedir. Özellikle Türkiye sermayesinin kendine AB içinde yer bulmaya çalışması ve pazarlık gücünü

⁴ Türkiye, savaşa resmen dahil olmamasına karşın, üstlerin modernizasyonuna izin veren TBMM tezkeresi ile ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesinde kilit ülke konumunda ve ABD'nin sadık bir müttefiki olarak yerini almıştır.

oluşturabilmesi için Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİB) ve İslam Ülkeleri Birliği (İKÖ) oluşumlarına yönelmesi bu hegemonya mücadelesinde yer alabilme çabasıdır.

Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti devleti ve sermaye sınıfı da ABD ve onun önderliğinde dünya pazarlarını yeniden şekillendirme ve paylaşma savaşlarından pay almak için her türlü girişimi desteklemek zorunda kalmaktadır. Bunda başlıca üç etken önem kazanmaktadır. Birincisi, Türkiye sermaye sınıfı, yeni dünya düzeni çerçevesinde Ortadoğu ve Avrasya bölgesindeki paylaşımında ABD, İngiltere ve İsrail ile kuracağı ittifak stratejisi ile pay almayı amaçlamaktadır. 1991 Körfez savaşında ve özellikle, 1998 bombalanmasında Irak'a karşı İncirlik üssünü kullandırması, 1999 Kosova savaşına Türk savaş uçaklarını yollaması ve Bosna-Hersek NATO gücüne asker göndermesi, 2001 Afganistan savaşı sonrasında ISAF'ın komutasını üstlenmesi ve son anda Irak savaşında taraf olma kararından vazgeçmiş olsa bile hava sahasını kullandırma izni ve bölgeye istikrar gücü göndermede gönüllü olması bu amacı güçlendirmektedir.

İkincisi, Türkiye ekonomisinin yaşadığı derin ekonomik krizi atlatabilmesi için gerekli dış kaynağı sağlayan uluslararası finans kurumlarına olan bağımlılığı dolayısıyla, Amerikan sermayesinin işlevleri ve hegemonyası doğrultusunda tanımlanan IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütünde ağırlığı olan ABD'nin yanında yer almayı çıkarına uygun bulmasıdır.

Üçüncüsü, belki de en önemlisi, Cangızbay (1995)'de ifade edilen "molekülü çatlayan" ulus devletin üniter yapılarının Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti oluşumuna ilişkin kaygılarıdır. Burada Türkiye sözde Irak içerisindeki Türkmenlerin ezilmemesi ve yeni oluşumda yerlerini almaları ve Musul ve Kerkük petrolünün Kürtlerin kontrolüne verilmemesi gerektiğinden yola çıkarak Kuzey Irak'taki Kürt devleti oluşumuna karşı çıkmaktadır. Gerçekte ise, dünyadaki Kürt nüfusunun yarısına yakınının Kuzey Irak'a komşu Türkiye'nin Güneydoğu bölgesinde yaşadığı ve bugüne kadar tanımadığı Kürt realitesinin devletin üniter yapılarını tehdit edecek bir hareketlenmeye girişeceğinden çekinmesidir.

Türkiye'nin Ortadoğu bölgesinde yer alıyor olması, ABD'nin Ortadoğu'yu şekillendirirken sadık bir müttefik olan Türkiye'nin önemini de arttırmıştır. Çünkü 1990'larda dış politikasını yeniden yapılandıran AB, önce yenileştirilmiş Akdeniz Politikası sonra da Barselona Süreci olarak da anılan Avrupa-Akdeniz Ortaklığı Projesiyle iktisadi ortaklık boyutuna, siyaset ve güvenlik konularında ortaklık, sosyal, kültürel ve bireysel konularda ortaklık boyutlarını ekleyerek 2010'larda serbest ticaret alanı oluşumuna Orta Doğu'nun da dahil edilmesini öngörmektedir (Kaleci, 2004:22). ABD'nin önderliğinde yürütülen "Genişletilmiş

Ortadoğu ve Kuzey Afrika İnisiyatifi” altında ortaya konulan proje ise, bu oluşumu sekteye uğratarak hem Avrasya’da hem de Ortadoğu’da ABD hegemonyası altında bir serbest ticaret bölgesi oluşturma çabasıdır. Dolayısıyla 11 Eylül saldırılarının ardından Türkiye’nin AB için önemi artarken, Irak savaşı sonrası yaşanan gelişmeler sonucu ABD için “stratejik ortak” olarak Türkiye’nin Orta doğu bölgesindeki konumu daha da güçlenmiştir. BOP’un nasıl şekilleneceği henüz belli olmadığı halde, İstanbul’da 28-29 Haziran 2004’te toplanan Nato Zirvesi’nde dünya gündemine getirilmesinin temel amacı, sözkonusu coğrafyadaki ülkelerin tepkilerini ve katkılarını ortaya koymaktır. Bu bağlamda Nato zirvesi ve daha sonra takip eden ABD AB görüşmeleri “*Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika İnisiyatifi*” projesine son şeklini vermek üzere tasarlanmaktadır.

ABD Ortadoğu bölgesi için BOP’da Türkiye’ye, sadece askeri güç olarak değil, daha çok siyasi ve ekonomik bir güç olarak önemli bir müttefik olma yolunda önemli adımlar attırmaktadır. Bu nedenle ekonomik istikrarı sağlamış, güçlü bir ekonomik büyümeyi yakalamış olmayı hedefleyen Türkiye, kapitalist sisteme daha fazla entegrasyon için 1980’lerden itibaren uygulamaya çalıştığı istikrar ve yapısal uyum aşamalarını içeren düzenlemeleri hızla tamamlamaya çalışmaktadır. Çünkü Türkiye’nin bugün Irak’ta yarın belki BOP’de söz sahibi olmasını engelleyen en önemli öge ekonomik gücünün olmamasıdır. Bu nedenle Türkiye sermaye birikimini genişletme ve ekonomik olarak güçlü bir ülke olma yolunda uygulamaya çalıştığı yeni liberal iktisat politikalarıyla bu paylaşım projesinde yerini almak istemektedir.

Bu çerçevede Türkiye ekonomisinde sermayenin düşen kâr hadleri nedeniyle uygulanan yeni liberal iktisat politikaları sermaye birikiminde genişleme yaratamamış ve kârları yeterince arttıramamış, ancak gelir dağılımında yarattığı tahribatla yoksulluğu daha da büyütmüş ise, sermaye sınıfı ve hükümetin eline kâr hadlerini arttırmaya fırsat yaratacak bir savaş sendromu ile toplumun bütününden bu konuda bir kez daha fedakarlık yapması istenebilir. Bu da sermayenin düşen kâr hadlerini artırmak için 1980’lerden beri izlenen yeni liberal iktisat politikaları yoluyla ücretlerin daha da bastırılmasının (kamu işçilerinin ikramiyelerinin bir dönem verilmemesi), ek vergilerin (taşıt ve emlak vergileri), tarımdan sanayii ye fiyat makasının açılmasıyla kaynak aktarımının hızlandırılmasının (gübre vb girdi fiyatlarının arttırılması, doğrudan gelir desteğinin ertelenmesi veya ödenek konulmaması) ve devletin sosyal devlet olma niteliğini az da olsa yerine getirecek eğitim, sağlık ve temel alt yapı yatırımlarını kısmanın yolunu açarak, spekülatif sermayeye kaynak aktarımının (borç faiz ödemelerinin bütçe içinde büyük yer tutması) kesintiye uğramasını engellemiş olur. Bu nedenle yeni liberal stratejinin önerdiği yapısal uyum programının tamamlanması için TBMM’den geçirilen yasal düzenlemeler (özelleştirme yasaları,

enerji, şeker, tütün piyasası kurulları, kamu yönetimi reformu ve sosyal güvenlik sisteminin yeniden yapılandırılması) hiçbir muhalefetle karşılaşmadan geçmiştir. Böylece sermaye birikimini hızlandırarak genişletmenin ve güçlendirmenin önünü açmış olacaktır.

Ancak, Türkiye'nin sermaye birikimini genişletmek ve güçlendirmek adına uyguladığı iktisat politikaları ve hegemonya savaşında yer alma çabası, ülke ekonomisini olumsuz etkileyecektir. Bu etkilerden ilki, kamu bütçesinde meydana gelecek gider artışı olacaktır. Çünkü savunma sanayi harcamaları ödeneği arttırılacaktır. Nitekim daha savaş başlamamışken, 2003 bütçesinde savunma sanayiine ayrılan payın 10.879 Katrilyon TL'ye çıkarılarak bütçe içindeki payının yüzde 8'e ulaşması⁵ ve 2002 bütçesine oranla enflasyon tahminlerinden daha fazla artan tek harcama kalemini oluşturması bunun açık bir göstergesidir. Aynı şekilde bu artış eğilimi 2004 bütçesine de taşınmıştır. Son on yıldır sürekli artış gösteren savunma harcamalarının GSMH'ya oranı 1992 yılında yüzde 2 iken, 1998'de yüzde 3'e 2001'de yüzde 4 ve 2003 yılında yüzde 5'e çıkmıştır (DPT, 2004: 75). Türkiye'nin savunma harcamaları içinde ekipman harcamalarının payında ilgili dönemde önemli bir artış söz konusudur. Ekipman harcamalarının payı 1985-1989 döneminde ortalama yüzde 18 iken 1990-2001 döneminde yüzde 27'ye yükselmiştir. Operasyonel harcamaların payı ise 1985- 1989 döneminde yüzde 38 ile en üst seviyeye ulaşmış ve daha sonra giderek yüzde 20'lere azalmıştır. Türkiye'nin toplam savunma harcamalarının yüzde 50'sinden biraz fazlası iç kaynaklardan karşılanmaktadır (Şenesen; 2004: 121).

Bu açıdan başlangıçta savunma harcamalarının arttırılması ile gerçekleşecek bütçe harcamalarının ek vergiler, borçlanma ve para basma ile karşılanması nedeniyle hareketlenen enflasyonist baskı, yatırımları harekete geçirecek ve borçlanma maliyetlerini azaltacak düzeye düşürülmeyen faiz oranlarının daha da yükselmesine, döviz kurunun artmasına ve buna bağlı olarak TL'nin değerinin düşmesine yol açarak ülkeden sıcak para kaçışına yol açacaktır. Sıcak para çıkışı ile birlikte finans piyasalarında yaşanacak likidite sıkışıklığı sorunlu olan bankacılık kesiminde 2001 Şubat krizinde yaşanan büyük iflasları beraberinde getirebileceğinden bir mali krize yol açabilecektir.

Faiz oranlarının yükselmesi borç geri ödemelerinin sürdürebilmesini zorlaştıracığından, devletin finansman maliyetini daha da yükselterek, 2003 yılı itibariyle 137 milyar dolardan dış borç ile 63 milyar dolar olan iç borç stokunu daha da büyütecek ve başta yurtiçi sermayenin

⁵ Yaygın olarak kullanılan bu gösterge savunma harcamalarının bütçedeki payının çok da büyük olmadığı kanısına götürmektedir. Ancak bu faiz ödemeleri nedeniyle sürekli artan bir kamu borcunun büyüüttüğü devlet bütçesinde

kârlılığını arttıran kaynak transferi mekanizması işlevi gören iç borç ödemeleri olmak üzere borç geri ödemelerini tehlikeye sokacaktır. Bu nedenle, AKP Hükümet gerek 1 Mart tezkere görüşmelerinde gerekse BOP toplantılarında ABD ile pazarlık yaparken bu riskleri önleyecek bir garantörlük isteyerek kısa vadede sermaye kaçışını engellemek ve ABD'nin garantörlüğü altında uluslararası finans piyasalarında kolay borç bulma ve mali kesime müdahale edebilme garantisi almaya çalışmaktadır. Ayrıca ABD'de hızlanan enflasyon nedeniyle faiz oranlarının aşamalı olarak yükseltilmesi, gelişmekte olan piyasalardan Türkiye'nin uluslararası finans piyasalarından borçlanmasını zorlaştıracığından, Türkiye'yi her seferinde IMF ve Dünya Bankası gibi uluslar arası finans kurumlarıyla hiç olmasa kayıplarının kısa vadeli telafisi için gereken para akışını sağlayacak stand by anlaşması ve yapısal düzenlemeleri içeren pazarlıklar gibi politikalara bel bağlamaya ve AB ve ABD gibi oluşumlara bağımlı kalmaya mecbur kılmaktadır.

İkinci etkisi ise, 2003 yılında 11.9 milyar dolar gelir getiren turizm sektörü başta olmak üzere Ortadoğu bölgesine yapılan dış ticaretin düşmesidir. Ancak, 1990 öncesinde Irak ile dış ticaret hacmimiz 2 milyar dolar iken Körfez savaşından sonra bu rakamın 1,2 milyar dolar düzeyine inmesi ve 1980'li yıllardan itibaren Türkiye ekonomisinin, toplam ihracatı içinde ortalama yüzde 14-15 oranında bir pay alan ve yeni duruma göre şekillenecek Ortadoğu pazarından daha fazla pay alacağını ummak çok da gerçekçi görünmemektedir (DTM, 2004: 151-159). Çünkü bu bölgeye yaptığı ihracatı artırması mal çeşitliliğine gitmesine bağlı olacaktır. Türkiye'nin mal çeşitlenmesine giderek mevcut ihracat potansiyelini arttırması ancak uluslararası piyasalarda rekabet gücünü yaratacak sermaye birikimi ve verimliliğe bağlıdır. Ayrıca bölgede yaşanan belirsizlik ve iç çatışmalar nedeniyle bir türlü başlatılamayan yeniden inşa süreci ihracat sektörünü olumsuz etkileyecektir. İhracatın gerilemesi ve turizm gelirlerinin azalması cari işlemler açığını büyütür, ekonomi için gerekli hammadde ve ara ve yatırım malı ithalatı için dış kaynak sorununu ortaya çıkaracaktır. Dış kaynak sıkıntısına giren ve aşırı borçlanma ve para basmaya yönelen ekonomide faiz oranlarının artmasının, enflasyonun yükselmesinin ve hem iç piyasada hem de dış piyasada talep daralmasının yaratacağı durgunluk kârlılığı azaltacak, üretimi düşürecek ve işsizliği arttıracaktır. Üretimdeki yavaşlama ve durgunluk GSMH'da düşmelere yol açacaktır. GSMH'da meydana gelecek daralma beraberinde sanayi, tarım, hizmetler ve diğer sektörlerle yayılacak bir talep ve üretim düşüşü yaratarak varolan yoksulluğu, gelir dağılımı eşitsizliğini ve işsizliği daha da arttıracaktır.

yanıltıcıdır. Bu nedenle faiz dışı bütçe içindeki payına bakmak gerekir. Bu da dönem içinde yüzde 14-18 arasında gerçekleşmiştir. Üstelik Bütçe dışında tutulan SSDF hesaba katılmamıştır (Şenesen, 2004: 122-123)

Sonuç

Küreselleşme süreciyle birlikte, sermayenin uluslar arasılaşması, gelişmiş ülkelerde, hayatı büyük ölçüde kolaylaştıran, bilişim ve iletişim teknolojisiyle desteklenen bir düzen oluşturma çabasıyla sermaye birikimlerini genişleterek bir refah ortamı yaratırken, gelişmekte olan ve azgelişmiş ülkelerde yaşayan ve dünya nüfusunun çoğunluğunu oluşturan insanları giderek artan istikrarsızlıklar, yoksulluk, açlık, salgın hastalık, eğitimsizlik, çevre felaketleri vb. sorunlar karşı karşıya bırakmıştır. Bu nedenle küreselleşmeye karşı bir direnç oluşmaya başlamıştır. Küreselleşmeye karşı direnç sermaye birikiminin önünde engeller oluşturmaya ve krizlere yol açmıştır. Böylece ekonomik küreselleşmenin tıkanmaya başladığı noktada, ekonomi dışı yöntemler, siyasi baskı, açık askeri müdahale, terör, savaş yeni düzenleme araçları olarak devreye girmeye başlamıştır. Dolayısıyla dünyanın ulaşılmış olduğu bu yeni aşamada devreye giren düzenleme, sermayeler arasında yeni tip bir dünya savaşını da getirmiştir. Bu yeni tip savaş dünya ekonomisinde sermayenin merkezileşmesinin hızlanmasıyla bölgesel bloklaşmaya giden uluslararası sermayenin, yeni pazarlar ve enerji alanları üzerindeki hegemonya savaşlarıdır.

Sonuçta insanlığın büyük çoğunluğunun önceliklerini dikkate almadan, sadece hegemonik gücün sermaye birikimini engelleyici tehditleri ortadan kaldırmayı ve onun çıkarlarını gerçekleştirmeyi hedefleyen biçimde oluşturulmaya çalışılan yeni dünya düzeni ve işbirliği ortamlarının uzun soluklu ve kalıcı olması mümkün değildir. Nitekim yukarıda vurgulanmaya çalışıldığı gibi, hegemonya savaşlarının güçlü ekonomiler ile gelişmekte olan ülkelerde yaratacağı olası ekonomik ve toplumsal etkilerin birbirinden farklı olacağı bir gerçektir. Savaşlar kapitalizmin merkez ülkelerinin (G8) sermaye birikim sürecinin gelişme dinamiklerini hızlandırırken, azgelişmiş ülkelerdeki toplumların büyük bir kesimini yok oluşa götürdüğü için her zaman yoksulluk, işsizlik ve yıkımdan başka bir şey getirmeyecektir. Çünkü savaşlar ülke ekonomilerini derinden etkiler, üretim faktörlerinin kaybının yanı sıra, savaşan ülkelerin ve uluslararası gelir dağılımının bozulmasına, yoksul ülkelerin daha yoksul, zenginlerin daha zengin olmasına neden olur. Dolayısıyla savaşın doğası olan kapitalizmde barış, ancak savaşa hazırlık dönemi olabilir. Her krizin yeniden üretimin koşullarını oluşturması gibi, insanlık ta uluslararası sermayenin krizini çözmede her seferinde birbirlerini ve geleceklerini öldürerek birlikte barış içinde yaşamayı imkansız hale getiren savaşları önlemelidir. Çünkü insanlık, her zamankinden daha fazla işbirliği ve dayanışmaya muhtaçtır. Ancak, mevcut uluslararası dinamikler böyle bir işbirliği ortamının kısa vadede ortaya çıkarılmasını kolaylaştırıcı nitelikte değildir. Öyleyse savaş önlemenin yolu kapitalizmi önlemektir (Kılıçbay, 2003:145). Bu nedenle Önder (2003)'de belirttiği gibi, “evet savaş bir kere ve son defa gereklidir; o da insanlığı

felakete sürükleyen bu akıldışı toplumsal yapıyı, insan merkezli akılcı ve planlı bir toplumsal yapıya dönüştürebilmek için!” (Önder, 2003: 37).

KAYNAKÇA

Akgün, B. (2003), Irak Savaşı'nın Türk İç Politikası Üzerine Muhtemel Etkileri, *Stradigma Dergisi*, Sayı 2, Mart 2003, www.stradigma.com/indexs.htm., Erişim Tarihi, 20.07.2004.

Altıok, Metin (2000), *Az gelişmiş Ülkelerde 1980 Sonrasında Ekonomik Kriz, İstikrar ve Yapısal Uyum Programları: Latin Amerika ve Türkiye Deneyimi*, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Altıok, Metin (2002), Yeni Liberal İstikrar ve Yapısal Uyum Programları: Türkiye Ekonomisinde Sermaye birikimi ve Kriz, *Praksis Dergisi*, Kış 2002, Sayı 5, s.77-130.

Brenner, R. (1998), *The Economics Of Global Turbulance*, New Left Review 229, London.

British, Petroleum (BP) (2004), *Statistical Review of World Energy 2004*, www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=760&contentId=2014223, Erişim tarihi, 24.06.2004.

Cangızbay, Kadir (1995), “ ‘Vatandaş’sız Türkiye’de ya da Molekülü Çatlamış Devlet”, *Birikim Dergisi*, Kasım 1995, Sayı 79, s.78-91.

DPT (2004), *Temel Ekonomik Göstergeler Mart 2004*, Ankara.

DTM (2004), *Başlıca Ekonomik Göstergeler Aralık 2003*, Ankara.

Duru, Ogün (2004), Türkiye Büyük Ortadoğu İle Büyük Avrupa Arasında Sıkıştı, *T. Harb İş Sendikası Dergisi*, Nisan 2004, Sayı 2, www.harbiş.org.tr., Erişim tarihi 10.07.2004.

Harvey, D. (1997), *Postmodernliğin Durumu*, Çev. S. Savran, Metis Yayınları, İstanbul.

Harvey, D. (1999), *The Limits to Capital*, New Edition, Verso, London.

Hirst, P.- Grahame Thompson (1998), *Küreselleşme Sorgulanıyor*, Çev. Ç.erdem-E. Yücel, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

IMF (2003), *World Economic Outlook*, April, 2003, Washington D.C.

IMF (2004), *World Economic Outlook*, April, 2004, Washington D.C.

Kaleci, M.Mert (2004), “Büyük Ortadoğu Projesi ve Avrupa-Akdeniz Ortaklığı”, *Referans Gazetesi*, 25 Haziran 2004.

Kılıçbay, M. A. (2003), “Savaş ve Ekonomi”, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Yıl 6, Sayı 24, Ağustos-Eylül-Ekim 2003, s.143-145.

Lüksemburg, R. (1986), *Sermaye Birikimi*, Çev. T.Ertan, Alan Yayıncılık, İstanbul.

Mandel, E. (1992), Uluslar arası Ekonomide İkinci Kriz, Çev. Y.Alagon, Koral Yayınları, İstanbul.

Marx, K. (1978), *Kapital C.III*, 1.Basım, Çev. A. Bilgi, Sol Yayınları, Ankara.

Önder, İ. (2003), “Savaşın Ekonomi Politliği”, *Sol Dergisi*, Sayı 145, s.35-37.

SIPRI (2002), *Military Expenditure, Yearbook 2002: Armaments, Disarmament and International Security*, Oxford, Oxford University Press, 2002.

Sweezy, P. (1970), *Kapitalizm Nereye Gidiyor*, Çev. A.B.Kafaoğlu, Ağaoğlu Yayınları, İstanbul.

Şenesen, Gülay, G. (2004), Silahlanma: Küreselleşme Döneminde İktisadi Yansımalar, *Neoliberalizmin Tahribatı 2* içinde, Der. N.Balkan-S.Savran, Metis Yayınları, İstanbul, s.111-126.

Uluğbay, H. (2004), “Yirmibirinci Yüzyılın Petropolitliği ve Türkiye”, *Cumhuriyet Strateji*, Yıl 1, Sayı 3, s.4-6.

Yıldızoğlu, E. (2003a), “Dünya Ekonomisine Bakış:Pentagonun yeni haritası”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 24.03. 2003.

Yıldızoğlu, E. (2003b), “Dünya Ekonomisine Bakış:Küreselleşme-İmparatorluk ve Ulusal Devlet”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 29.12. 2003.

Yıldızoğlu, E. (2004a), “Dünya Ekonomisine Bakış: Küreselleşme Değil, Jeopolitik”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 04.02.2004.

Yıldızoğlu, E. (2004b), “Dünya Ekonomisine Bakış: Hangi “BOP”? ”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 14.06.2004.

Yıldızoğlu, E. (2004c), “Dünya Ekonomisine Bakış: İstikrarsızlık Artarken ”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 21.06.2004